

W.H. van Boom, boekbespreking van
Carel Stolker, Rethinking the Law School – Education, Research, Outreach and Governance, Cambridge University Press 2014, xv + 454 pp. ISBN 9781107073890 (hardback), 9781107423879 (paperback editie 2015),
verschenen in: RM Themis 2016/1, p. 48-51.

Overzicht

Dit boek gaat over rechtenfaculteiten, over het onderzoek en onderwijs dat in die faculteiten wordt verricht door academici en hoe zij presteren in de academische wereld.¹ Het boek beoogt te reflecteren op de academische rol van rechtenfaculteiten. Dat doet het door een aantal belangrijke kwesties bijeen te brengen, zoals ten aanzien van onderzoek, onderwijs, pedagogiek, het curriculum van de opleiding en bestuurlijke aspecten. Tegelijk wil het boek illustreren dat rechtenfaculteiten over de gehele wereld veel met elkaar gemeen hebben wat betreft waarden, taken, uitdagingen, ambities en aspiraties. Ook wil het laten zien dat rechtenfaculteiten qua onderzoek achter zijn geraakt ten opzichte van andere academische disciplines en wil het laten zien hoe ze het been kunnen bijtrekken.² Het beoogde publiek bestaat primair uit decanen, departementshoofden, bestuurders en ondersteuners.³

Na een introductie volgen twaalf genummerde hoofdstukken, waarin thema's als de identiteit van rechtenfaculteiten, hun strategische uitdagingen, hun onderwijs, onderzoek, publicatiecultuur, bestuurscultuur en toekomstperspectief aan de orde komen. Er wordt aandacht besteed aan de verschillen van land tot land tussen rechtenfaculteiten, zowel qua toegangsmogelijkheden voor studenten, als bekostiging, de plaats in de onderwijspiramide, de verhouding tot de advocatuur, overheid en rechterlijke macht. Die verschillen tussen landen zijn aanzienlijk en dat maakt dat sommige bevindingen van de auteur meer relevantie lijken te hebben voor continentaal West-Europa dan voor andere delen van de wereld. Eigenlijk bestaat 'de' rechtenfaculteit niet, concludeer ik na lezing van het boek van Stolker.

Al lezende wordt duidelijk dat het boek de bespiegelingen bevat van een ervaren faculteitsbestuurder die lessen uit zijn decanaat trekt en deze combineert met ervaringen elders en inzichten uit de literatuur.⁴ Het boek wil het onderwerp breed benaderen, maar spreekt tegelijk van een 'whistle-stop tour' langs rechtenfaculteiten op verschillende continenten en dan ook nog met Nederland als het begin- en eindpunt van de route.⁵ Stolker is zich bewust van deze beperkingen.⁶ Niettemin laat hij zich kritisch uit over 'de' rechtenfaculteiten en stelt hij dat er nog veel verbeterd kan worden;⁷ in concreto betreft die kritiek toch vooral de Europese c.q. Nederlandse faculteiten.

Onderwijs

Over onderwijs schrijft Stolker onder meer het volgende. Hij erkent dat er grote verschillen zijn tussen enerzijds landen zoals Duitsland en Nederland die aan studenten gelijke toegangskansen geven om rechtenonderwijs te genieten (en om te falen) en anderzijds landen als de VS en het VK waarin schoolresultaten, vooropleiding en financiële drempels voor studenten en academische competitie

---

¹ Zie p. 42 (ik verwijs steeds naar de relevante pagina's van het boek van Stolker waar men het besprokene kan vinden).

² Zie p. 4 t/m 10.

³ P. 11 (het boek is 'for my fellow deans across the world, department heads, university presidents and administrators, legal practitioners and all others who deal with the academic branch of law'). Wetenschappelijk personeel van rechtenfaculteiten wordt niet specifiek genoemd.

⁴ P. 11.

⁵ Zie p. 4 en p. 13.

⁶ P. 11-13.

⁷ Zie p. 13 en p. 42.

tussen faculteiten tot juridische elitevorming leidt. Toch hebben al deze faculteiten gemeen dat ze verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van hun opleiding. Voor die kwaliteit bestaat weinig aandacht, aldus Stolker, want 'we' hebben maar weinig oog voor de vraag hoe overdracht van kennis en vaardigheden op de volgende generatie juristen 'het beste' kan plaatsvinden.⁸ Stolker vindt dat problematisch.⁹ Ook stelt hij dat er onder wetenschappelijk personeel weinig interesse is voor pedagogiek van het rechtenonderwijs.¹⁰ Wat mij persoonlijk in het bijzonder aanspreekt in de analyse van Stolker op dit punt, zijn de bevindingen van onderzoekers die constateren dat studenten-enquêtes vooral tevredenheid meten en niet effectiviteit van het onderwijs. Dat mag in het kader van de vraag naar 'wat werkt' in het onderwijs toch wel een belangrijke constatering worden genoemd.¹¹ Ik deel de scepsis van Stolker: studenten-enquêtes zijn belangrijk maar niet zaligmakend. Ze meten tevredenheid en niet kwaliteit van onderwijs. Het punt is natuurlijk dat kwaliteit van onderwijs alleen is te bepalen, als we het eens zijn over wat afgestudeerde juristen moeten *weten, kunnen* en *zijn*. Dat gaat dus over de 'missie' van ons rechtenonderwijs. Stolker beaamt dat: volgens het onderwijskundige boekje geeft hij aan dat leerdoelen en bijpassende onderwijs- en toetsvormen geformuleerd moeten worden.¹² Op vakniveau is dat nog wel te doen, maar voor de eindtermen van de opleiding is dat toch makkelijker gezegd dan gedaan. Daar komt bij dat 'de' missie van het Nederlandse rechtenonderwijs niet eenvoudig te identificeren is. Dat onderwijs is namelijk sinds de jaren zestig stilaan getransformeerd van een eenvormige, elitaire studie die voorbereidt op togaberoepen naar een breed onderwijsaanbod met een kwalitatief diffuse instroom en een nog diffuser beroepsperspectief. De opleidingen Nederlands recht zijn op dit moment relatief egalitair en ongericht door de ongedifferentieerde instroom, de grote uitval en de emancipatoire functie die zij heeft voor eerstegeneratiestudenten (al dan niet via de HBO-route). En als dat allemaal de bedoeling is – lees: onze 'missie' is – wanneer is het onderwijs dan effectief en sluiten eindtermen en toetsvormen aan bij onze missie, mede in het licht van de financiële middelen die van universiteitsniveau doorsijpelen naar rechtenfaculteiten? Wie het weet, mag het zeggen.

Stolker heeft het antwoord in elk geval niet. De bespreking van begrippen als 'visie', 'missie' en 'strategie' van rechtenfaculteiten ten spijt, komt Stolker niet tot een antwoord op de vraag wat rechtenfaculteiten meer zouden moeten kunnen of willen dan het verzorgen van 'goed onderzoek en onderwijs'.¹³ De auteur benoemt weliswaar een aantal problemen bij het onderwijs, maar komt niet met een overkoepelende analyse (wat is 'goed'?) of een denkraam voor oplossingsrichtingen. We lezen dat rechtenfaculteiten volgens Stolker de verplichting hebben om alles in het werk te stellen om studenten ofwel te laten slagen in hun studie ofwel, zo begrijp ik hem, ze zo snel mogelijk weg te sturen.¹⁴ En we lezen dat luie en intellectueel inactieve studenten op hun verantwoordelijkheid moeten worden gewezen,¹⁵ dat het probleem van de saaie (en dus niet gelezen) studieboeken moet worden aangepakt, dat er behoefte bestaat aan meer 'formatieve toetsing' (d.w.z. oefentoetsen met feedback op voortgang) en dat er meer didactische experimenteerlust in het rechtenonderwijs moet komen.¹⁶ Allemaal interessante en relevante voorstellen, maar hoe ze zich precies verhouden tot voorvragen van de 'missie', 'visie' en 'strategie' (en welke dat zouden moeten zijn), werd mij niet duidelijk. Toch lijken mij juist die voorvragen essentieel, anders kan men bij wijze van spreken niet

---

⁸ Ik voeg daar aan toe dat mijn ervaring is dat de aandacht voor die 'evidence base' nogal verschilt van faculteit tot faculteit.

⁹ Zie p. 151; p.189; p. 383.

¹⁰ P. 6.

¹¹ P. 154.

¹² P. 187.

¹³ P. 123 e.v. Stolker beklemtoont vooral dat de geformuleerde missies van rechtenfaculteiten onderwerp van debat moeten zijn binnen de facultaire gemeenschap (p. 127-128).

¹⁴ P. 199 en p. 383.

¹⁵ P. 194. Overigens suggereert Stolker op p. 199 ook dat studenten een klein baantje moeten nemen om hun sociale vaardigheden te trainen. Ik vermoed eerlijk gezegd dat in ons land veel studenten juist *te veel* betaald werk doen en hun studie juist het bijbaantje is.

¹⁶ P. 169 e.v. resp. p. 197.

beoordelen of luiheid van studenten (als daar sprake van is) problematisch is en aangepakt moet worden.

Bij lezing van een tweetal punten in het betoog van Stolker voelde ik me een kritische oude man worden. Allereerst hetgeen hij schrijft over MOOC's (gratis, openbare cursussen met aantrekkelijke filmpjes e.d. via het internet). Innovatie kan zinvol zijn, maar op enig moment is het wellicht ook goed om te bedenken waarom we ook al weer innoveren. Is er al eens onderzocht wat precies de toegevoegde waarde van deze MOOC's is? Ze kosten immers geld, maar wat leveren ze op? Als deze cursussen een marketingtool zijn die leiden tot meer reguliere inschrijvingen van betalende overzeese studenten, dan lijkt me dat prima. Maar als het bedoeld is als activerende onderwijsvorm, dan zijn we er nog niet, vermoed ik. Als Stolker monter rapporteert dat van de 43.000 studenten die zich inschreven voor een Leidse MOOC over Europees recht er 1800 de cursus afronden,¹⁷ wat moet dan de conclusie zijn over het rendement van deze noviteit?

In de tweede plaats vond ik de verwijzing naar 'best practices' bij de medicijnenopleiding (althans die in ons land) meer vragen oproepen dan beantwoorden. Bij medicijnen is meer aandacht voor didactiek, practica, 'evidence base', en dat strekt rechtenfaculteiten tot voorbeeld, aldus Stolker.¹⁸ Ik zou dan toch wel iets meer informatie willen hebben voordat ik die vergelijking gepast vind. Moeten we niet ook verschillen benoemen tussen rechten en medicijnen, zoals verschil in gemiddeld VWO-cijfer (en ook: het verschil in de aantallen personen die via HBO instromen), verschil in toegang tot de opleiding, wellicht ook een verschil in motieven en motivatie van studenten, verschil in bekostiging van juridische faculteiten en medische faculteiten, en het verschil in gerichtheid van het beroepsprofiel? Ik zou wel benieuwd zijn in hoeverre die verschillen een obstakel vormen voor rechtenfaculteiten om die 'best practices' over te nemen. Daarover zegt Stolker niets.

Onderzoek

De delen van het boek die over onderzoek gaan, hadden mijn bijzondere aandacht. Stolker besteedt veel aandacht aan de vraag of de rechtswetenschap überhaupt een wetenschap is, wat voor soort wetenschap zij is, en hoe haar onderzoeks- en publicatiecultuur gekenschetst kan worden. Hier geeft Stolker aan de rechtswetenschappen enerzijds een opbeurende peptalk: we moeten ons niet onnodig klein maken, andere disciplines hebben ook niet de waarheid in pacht, en rechtswetenschap is een maatschappelijk onmisbare discipline. Maar anderzijds is Stolker ook kritisch: rechtswetenschappers hebben te weinig aandacht voor onderzoeksmethoden, spiegelen zich vooral aan het rechterlijke model, onderwijzen casusgericht en vragen studenten te veel 'hoe zou de rechter beslissen' en te weinig naar wat er 'achter' de casus ligt.

Stolker doet een aantal voorspellingen over hoe rechtenfaculteiten zich zullen ontwikkelen en hij doet ook aanbevelingen voor de wenselijke richting van die ontwikkeling. Het juridisch onderzoek is kwetsbaar, aldus Stolker, vanwege het normatieve karakter, de te grote verwevenheid van onderzoeker en onderzoeksobject en de te grote hang naar praktijkrelevantie.¹⁹ Bovendien is 'ons' onderzoek nogal nationaal en monodisciplinair georiënteerd en daarom breekt Stolker breekt een lans voor internationalisering en multidisciplinariteit in het rechtswetenschappelijk onderzoek.²⁰

Wat betreft de praktijkgerichtheid van het onderzoek is Stolker voor mijn gevoel niet erg duidelijk. Wat wil hij daarmee? Academiëci moeten in hun publicaties niet alleen maar vakbroeders willen bereiken, maar *ook* praktijkjuristen, aldus Stolker. De toekomst van rechtswetenschappelijke publica-

---

¹⁷ P. 176.

¹⁸ P. 141, p. 191.

¹⁹ P. 206.

²⁰ P. 105 e.v.; p. 387. Ik zou menen dat dit afhangt van wat men onder rechtswetenschappelijk onderzoek verstaat. Als men daaronder verstaat nationaal dogmatisch onderzoek gericht op positief recht, dan klopt het uiteraard dat dit onderzoek nogal nationaal en monodisciplinair georiënteerd is (en daar is niets mis mee). Er gebeurt echter zoveel meer in onze rechtenfaculteiten; zie W.H. van Boom, *Door meten tot weten - Over rechtswetenschap als kruispunt* (oratie Leiden), Den Haag: BJu 2015.

tiecultuur ligt naar zijn mening in het bedienen en bij elkaar brengen van deze twee groepen lezers.²¹ Het onderhouden van de relatie tussen die twee groepen kan tot wederzijds voordeel strekken, aldus Stolker. Ik ben het graag eens met Stolker dat praktijkgerichtheid van rechtswetenschappelijk onderzoek belangrijk is, maar dat is natuurlijk niet een vrijbrief om onevenredig veel schaarse onderzoekstijd te besteden aan losbladige en artikelsgewijze commentaren. Daarom had ik graag meer gelezen over wat dat dan *precies* is, praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek, en *hoe* men die twee groepen lezers dan bijeen brengt zonder bijvoorbeeld te vervallen in beschrijvende kronieken en oppervlakkige annotaties.

Wat betreft multidisciplinariteit in rechtswetenschappelijk onderzoek, houdt Stolker – als ik het goed zie – een pleidooi voor meer empirie in rechtenfaculteiten. Het is slecht als er in een faculteit meer hoogleraren rechtsfilosofie en encyclopedie zijn dan hoogleraren rechtssociologie of -empirie, aldus Stolker.²² Een pittige uitspraak, en als die correct is, is het met veel faculteiten in ons land slecht gesteld. Ik persoonlijk zou wat meer Weber en wat minder Socrates ook wel prettig vinden, maar uiteindelijk gaat het om het vinden van een goede balans tussen de verschillende onderdelen van een goede rechtenopleiding (ook hier weer: wat is de ‘missie’?) en om een uitwisseling van methoden en inzichten binnen de rechtswetenschappelijke gemeenschap.²³ Stolker breekt in dat verband ook een lans voor meer variatie in soorten onderzoekers (bijvoorbeeld de visionairs die de richting wijzen en de dogmatische puinruimers die ‘de rommel van rechters opruimen’).²⁴ Voor een rechtenfaculteit lijkt me een dergelijke ‘mix’ heel verstandig, en volgens mij gebeurt dat ‘mixin’ op intuïtieve wijze al volop.

Over kwaliteit van onderzoek, en hoe die te meten valt, schrijft Stolker genuanceerd. Er zijn meerdere opvattingen van kwaliteit en de manier van meten daarvan denkbaar, maar wat in zijn ogen in elk geval niet helpt is het systematisch afwijzen van elke vorm van kwaliteitstoetsing.²⁵ Hij voorziet dat het schrijven in tijdschriften met een externe peer review gangbaar zal worden en bepleit dat de discipline zelf met overtuigende kwaliteitsindicatoren komt.²⁶ Dat pleidooi onderschrijf ik, hoewel over de manier waarop dat moet worden bereikt nog wel discussie mogelijk is.²⁷ Stolker is er betrekkelijk kort over.

Boodschappen voor bestuurders

Voor faculteitsbestuurders staan er veel aanbevelingen in het boek. Zo moeten ze bedenken dat het veranderen van de cultuur binnen een universiteit net zoiets is als het verplaatsen van een begraafplaats: je krijgt geen hulp van binnenuit.²⁸ Niettemin moeten die bestuurders wél leiden, enthousiasmeren, innoveren en, om het niet top-down te laten zijn/liken, moeten ze ‘ambassadeurs’ vinden in hun eigen faculteit voor hun beleid. Maar ze moeten vooral ook voorkomen dat schisma’s ontstaan in hun rechtenfaculteit: blijf dicht bij je werkvloer, hou de bureaucratie weg (*hoe?*) maar maak de leiders in je faculteit ook financieel verantwoordelijk, stuur op doelen en niet op middelen, hou

---

²¹ P. 236.

²² P. 216.

²³ Dit kan bijvoorbeeld door roulatie van taken. Zie voor dat pleidooi W.H. van Boom, *Waarom hoogleraren geen vaste leeropdracht behoren te hebben*, NTBR 2010/4, p. 117-118. Ik veronderstel overigens dat Stolker, net als ik, een vast verband tussen inhoud en methodologie in rechtenonderwijs en -onderzoek van belang acht.

²⁴ P. 219.

²⁵ P. 245.

²⁶ P. 241; p. 261.

²⁷ De oproep van Stolker om goed te kijken naar wat de Commissie Algra voor de humaniora heeft bereikt (*Quality Indicators for Research in the Humanities – Interim Report by the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences Committee on Quality Indicators in the Humanities* (KNAW 2011); *Kwaliteit en Relevantie in de Geesteswetenschappen – Naar een adequaat systeem voor de beoordeling van wetenschappelijk onderzoek; eindrapportage van de KNAW Adviescommissie Kwaliteitsindicatoren Geesteswetenschappen* (KNAW 2012), vind ik minder gelukkig. Mij lijkt verstandiger dat we onze eigen weg bewandelen. Verder daarover Van Boom, a.w. 2015.

²⁸ P. 380.

koers, laat je niet gek maken door ‘rankings’, stel de missie (*welke?*) boven financiële prikkels, en ga zo maar verder.²⁹

Stolker is tegen zuiver financiële motieven voor het opzetten van onderwijsprogramma’s³⁰ in rechtenfaculteiten en hij doet luchtig over ‘rankings’ van faculteiten en onderzoek.³¹ Als universiteiten maar vasthouden aan goed onderwijs en onderzoek, aan hun kerntaken en missie, dan komt erkenning vanzelf – alle ranking-gekte ten spijt.³² Universiteiten moeten de neiging weerstaan om ‘rankings’ te bespelen door slecht renderende disciplines te schrappen, publicaties op te knippen in zoveel mogelijk delen, en door mee te doen aan een transfer-circus in het zicht van een aankomende landelijke visitatie (zoals in het VK gebeurt). Het moet in de academie gaan om goed onderwijs en onderzoek, niet om getallen en niet om winst.³³

Dit alles klinkt reuze beginselvast, maar tegelijk beseft de lezer dat dit boek geschreven is door een pragmatisch academisch bestuurder. Zo wordt de weerzin van academici tegen ‘management’ als contraproductief bestempeld en wordt opgeroepen tot harmonieus meestribbelen met de bureaucratie.³⁴ Al dat pragmatisme zou mij, als ik een facultaire bestuurder was, toch wel wat bedremmeld achterlaten. *Hoe* kun je als faculteit immers goed weerstand bieden aan de ‘rat race’ in onderzoek en aan de druk om te ‘valoriseren’ en ‘bij te verdienen’, zeker als het eigen universiteitsbestuur belang hecht aan excellentie (hoe ook gemeten) en de verhoudingen tot zijn faculteiten bij voorkeur in de mal van streefcijfers giet (ook wat betreft instroom van goed betalende overzeese studenten)?

Conclusie

Ik vond het een erg interessant boek. Stolker schrijft begeistert, het boek is prettig leesbaar en nodigt uit tot standpuntbepaling. Als ik op me laat inwerken wat ik heb gelezen, dan zijn dat vooral persoonlijke observaties, lichte analyses, genuanceerde adviezen en een enkele keer een (onverwacht) harde *onliner* van het type: ‘zó moet het’. De genuanceerde uitspraken zijn goed te plaatsen, de onverwachte *onliners* zijn soms wat raadselachtig. Zo zegt Stolker over senior academici dat zij minder stukjes moeten schrijven en juist vaker de pen wat langer vasthouden om hun ervaring en overzicht neer te leggen in visionaire boeken. En hun decanen zouden dat moeten ondersteunen.³⁵ Het lijkt me geweldig als mijn decaan mij een sabbatical schenkt om dat te doen (ervan uitgaande dat ik inmiddels binnen de categorie ‘senior’ val), maar waarom is dat eigenlijk zinvoller dan losse artikelen schrijven waar ervaring en overzicht in zitten? Of is hier de subliminale boodschap dat senior academici de verkeerde stukjes schrijven? Het werd mij niet duidelijk.

Zoals gezegd is het boek primair bestemd voor departementshoofden, bestuurders en ondersteuners.³⁶ Het is dus kennelijk niet primair bedoeld voor het wetenschappelijk personeel zelf, maar dat betekent niet dat ‘de werkvloer’ er geen boodschap aan hoeft hebben. Het boek zet aan tot nadenken over de functie van rechtenfaculteiten en de taak van de juridische academische gemeenschap; bovendien richt Stolker zich hier en daar rechtstreeks tot die werkvloer. Dat laatste is dus in elk geval een goede reden om het boek te lezen. Daar waar Stolker veranderingen aanbeveelt in het onderwijs of onderzoek – zoals: meer formatief toetsen, betere studieboeken, de oudere hoogleraren op sabbatical – zou namelijk direct de wedervraag moeten rijzen hoe de universiteit de middelen gaat vrijmaken om die goede ideeën uit te voeren.

---

²⁹ P. 362 e.v., p. 378.

³⁰ Stolker stelt dat het opzetten van overzeese dependances de academische integriteit al snel ondergeschikt maakt aan financieel gewin (p. 76) en dat in rekening brengen van exorbitant hoge collegegelden onethisch is (p. 119).

³¹ P. 86 e.v.

³² P. 86.

³³ Bijv. p. 87.

³⁴ P. 66-67.

³⁵ P. 257.

³⁶ Zie nt. 3.

Nog een laatste opmerking over de verspreiding van het boek. Het boek is niet als openaccesspublicatie verkrijgbaar, terwijl Stolker wel bepleit dat academische publicaties vrijelijk beschikbaar zouden moeten zijn.³⁷ De hardback versie die ik las, kostte ruim € 100 (de paperback kost ong. € 45). Eerst dacht ik dat dit een geval was van *'do as I say, not as I do'*, maar ik begrijp dat de revenuen van het boek aan een goed doel geschonken worden. Goede inhoud, goed doel; twee overtuigende redenen om het boek aan te schaffen.

---

³⁷ Voor het pleidooi voor open access, zie p. 252. Overigens, in het licht van zijn pleidooi voor 'open access' publiceren, moet de oproep aan senior academici (p. 257) om meer 'visionaire boeken' te schrijven m.i. niet zozeer leiden tot een goed communicatieplan, zoals Stolker bepleit, maar tot gratis publicatie op het internet.